

Zimoch, Izabela

System wartości osób współzależniowych

Prace Naukowe AJD. Pedagogika 16, 153-171

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Izabela ZIMOCH

System wartości osób współzależnionych

Metodologia badań własnych

Ogólny problem badawczy przeprowadzonych badań stanowiło pytanie jakie wartości są preferowane przez osoby współzależnione, w jaki sposób oceniają one siebie, a także czy problem alkoholowy wpłynął na ich sytuację rodzinną i materialną. Główną hipotezą przyjętą za przypuszczalną odpowiedź na pytanie zawarte w problemie badawczym było domniemanie, iż większość osób współzależnionych preferuje wartości religijne i ukierunkowane na rodzinę, osoby te charakteryzują się obniżoną samoocena, a problem alkoholowy ma wpływ na sytuację rodzinną i materialną osób współzależnionych. Ze względu na fakt, iż współzależnienie jest zjawiskiem instytucjonalnie niezlokalizowanym i obejmuje dużą grupę osób w niniejszych badaniach posłużono się metodą sondażu. W obrębie tej metody wykorzystano technikę ankiety. Zasadność użycia badania ankietowego wynikała m.in. z braku konieczności bezpośredniego kontaktu ankietera z respondentami, która to cecha nabrała szczególnego znaczenia ze względu na warunek zapewnienia badanym osobom współzależnionym całkowitej anonimowości, czego nie umożliwia inna przynależna metodzie sondażu technika, jaką jest wywiad. Jako drugą technikę zastosowano Skalę Wartości (SW) Milтона Rokeacha w interpretacji P. Brzozowskiego, która umożliwia badanie systemu wartości zarówno młodzieży, jak i osób dorosłych. Zastosowana polska adaptacja SW – wersja E-4 powstała w latach 1978–1982 – składa się z dwóch podskal: I) podskala wartości ostatecznych (WO) i II) podskala wartości instrumentalnych (WI)¹. Zgromadzeniu danych w niniejszych badaniach służyły takie narzędzia jak: kwestionariusz ankiety oraz arkusz testowy Skali Wartości M. Rokeacha. Wykorzystany w badaniach kwestionariusz ankiety zawierał w części zasadniczej 28 pytań o kafeteriach zamkniętych i półotwartych, koniunktywnych i dysjunktywnych. Treść pytań kwestionariusza

¹ P. B r z o z o w s k i, *Skala Wartości (SW). Polska adaptacja Value Survey M. Rokeacha*. Warszawa 1989, s. 3–5.

została opracowana w sposób umożliwiający uzyskanie odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Drugie użyte narzędzie - arkusz testowy Skali Wartości M. Rokeacha składa się standardowo z trzech stron, gdzie strona pierwsza zawiera instrukcję dla badanych i rubryki na dane personalne, na stronie drugiej znajduje się lista 18 wartości ostatecznych, natomiast na trzeciej 18 wartości instrumentalnych. Skala Wartości (SW) M. Rokeacha pozwala łącznie na ocenę 36 wartości. Zadaniem badanych jest porangowanie listy WO. a następnie listy WI od 1 do 18 w taki sposób, że 1 oznacza wartość najważniejszą, a 18 najmniej ważną dla badanego. Każdej wartości badani muszą przypisać określoną rangę, a rezultatem badania są uporządkowane indywidualne hierarchie wartości². Aby uzyskać przeciętną hierarchię wartości dla badanej grupy osób, osobno dla każdej wartości obliczono medianę z rang przypisanych danej wartości przez tę grupę osób. Następnie porangowano mediany otrzymując rangi złożone. Ponieważ skala rangowa jest skalą porządkową, utrudnia to w znacznym stopniu dokonywanie analiz statystycznych, w związku z czym rangi przekształcono na wyniki standaryzowane „z”. Poszczególnym rangom SW odpowiadają określone wyniki „z”³

Tabela 1. Wyniki „z” odpowiadające poszczególnym rangom na Skali Wartości M. Rokeacha.

Ranga	1	2	3	4	5	6	7	8	9
„z”	-1,91	-1,38	-1,09	-0,86	-0,67	-0,51	-0,36	-0,21	-0,07
Ranga	10	11	12	13	14	15	16	17	18
„z”	0,07	0,21	0,36	0,51	0,67	0,86	1,09	1,38	1,91

Źródło: P. Brzozowski, *Skala Wartości (SW). Polska adaptacja Value Survey M. Rokeacha*. Warszawa 1989, s. 22.

Po przetransformowaniu rang na wyniki „z” otrzymano skalę interwałową, co umożliwiło obliczenie średnich arytmetycznych. Dzięki wykonanemu przekształceniu różnice między rangami bardzo wysokimi i bardzo niskimi stały się większe niż różnice pomiędzy rangami środkowymi⁴.

Badania zostały zrealizowane na próbie reprezentacyjnej 40 kobiet współuzależnionych, korzystających z usług takich ośrodków, jak: Miejski Ośrodek Profilaktyki Terapii Uzależnień i Współuzależnienia w Wieruszowie – 13 badanych, Poradnia Terapii Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkoholu w Częstochowie, przy ulicy Barlickiego 2 – 13 badanych, Poradnia Uzależnienia i Współuzależnienia od Alkoholu w Częstochowie przy ulicy Ogrodowej 66 – 14 badanych. Realizacja badań obejmowała okres od 31 stycznia do 21 lutego 2007 roku. Badanie za pomocą kwestionariusza ankiety i Skali Wartości

² Tamże, s. 10 i n.

³ Tamże, s. 21–22.

⁴ Tamże, s. 23.

M. Rokeacha przeprowadzono za pośrednictwem terapeutów prowadzących grupy dla osób współzależnych w wymienionych ośrodkach, gdyż z uwagi na konieczność zapewnienia uczestnikom terapii całkowitej anonimowości i poczucia bezpieczeństwa nie umożliwiono badaczowi osobistego przeprowadzenia badań. Badani wypełniali kwestionariusze ankiety i arkusze testowe SW podczas terapii grupowej, czynność ta zajmowała im łącznie około 35 minut. Po wypełnieniu ankiety zostały zebrane przez terapeutów. Uzyskany za pomocą przeprowadzonych badań materiał stanowił podstawę podjęcia próby udzielenia odpowiedzi na problem badawczy.

Charakterystyka badanej grupy

Objęte badaniami osoby były w wieku od 28 do 67 lat, średni wiek wynosił 47 lat. Najliczniej w badaniu uczestniczyły kobiety w przedziale wiekowym od 40 do 54 lat (55%), udział kobiet mieszczących się w dwóch pozostałych wyróżnionych kategoriach wiekowych, tj. 25–39 lat i 55 lat i więcej jest jednakowy i wynosi po 22,5%. Jeżeli chodzi o status cywilny, większość badanych (85%) w dniu badania było mężatkami, z czego 2 osoby znajdowały się w separacji. Ponadto w badaniach uczestniczyły 3 kobiety o statusie wdowy (8%), 2 rozwódki (5%) i jedna panna (2%). Ponad połowa ankietowanych (52,5%) legitymowała się wykształceniem średnim, aż 20% zadeklarowało wykształcenie wyższe. Uczestniczkami badania były także osoby z wykształceniem zawodowym (17,5%) i podstawowym (10%). Największa grupa badanych kobiet zamieszkiwała tereny wielkomiejskie (37%), nieco mniejszy odsetek (33%) stanowiły kobiety pochodzące ze wsi, a w małym mieście zamieszkiwało 30% badanych⁵. Czas korzystania badanych z Al-Anon wahał się w dniu badania od jednego tygodnia do 72 miesięcy i wynosił średnio 12,4 miesiąca. Jeżeli chodzi o sytuację zawodową badanej grupy współzależnych, największy odsetek respondentów tj. 62,5% stanowiły osoby zatrudnione na etacie, 22,5% badanych zadeklarowało, że są bezrobotni. W trakcie badania 7,5% ankietowanych przebywało na rencie lub emeryturze, tyle samo prowadziło własną działalność gospodarczą. Badane kobiety znajdowały się w związkach z uzależnionymi mężczyznami pijącymi w sposób nałogowy od 2 do 30 lat. Średni czas pozostawiania w nałogu partnerów badanych wynosi w przybliżeniu 15,4 roku⁶.

Dane demograficzne badanej grupy kobiet współzależnych są w dużym stopniu zbieżne z danymi pochodzącymi z badań pilotażowych programu APE-TOW (Analiza Przebiegu i Efektów Terapii Osób Współzależnych)⁷.

⁵ Badania własne w posiadaniu autora.

⁶ Tamże.

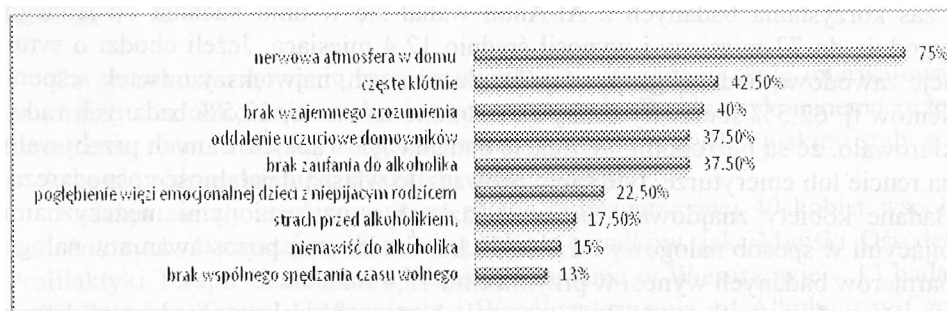
⁷ M. Kucińska, J. Mellibruda, B. Włodawiec, *Wyniki badań pilotażowych programu APETOW – charakterystyka pacjentek współzależnych*, „Alkoholizm i Narkomania” 1997, nr 3, s. 439.

Uczestniczące w badaniach pilotażowych programu APETOW kobiety współuzależnione były w wieku od 21 do 63 lat, gdzie średnia wieku wynosiła około 40 lat. Kobiety te charakteryzowały się dobrym wykształceniem – 22% z nich legitymowało się wykształceniem wyższym lub niepełnym wyższym, a ponad 80% posiadało co najmniej niepełne średnie. Aż 20% badanych kobiet było rozwiedzionych lub pozostawało w separacji. Niespełna 70% kobiet pracowało na etacie lub prowadziło działalność gospodarczą. Wśród badanych współuzależnionych znajdowały się również osoby bezrobotne, stanowiąc 11%. Pozostałe kobiety były na rencie, emeryturze lub przebywały na urlopie wychowawczym. Zdecydowana większość badanych kobiet mieszkała w miastach, a ponad połowa w dużych miastach. Uzależnieni mężowie lub partnerzy badanych kobiet pili w sposób nałogowy średnio 14 lat, tj. od kilku miesięcy do 35 lat.

Analiza wyników badań

Przeprowadzone badania umożliwiły udzielenie odpowiedzi na pytanie zawarte w problemie badawczym i weryfikację przyjętej hipotezy. Analiza wyników badań wykazała, że alkoholizm wpływa na relacje interpersonalne w rodzinie, ze stwierdzeniem tym zgodziło się 100% badanych. Stosunki interpersonalne w wyniku zaistnienia problemu alkoholowego ulegają przy tym znacznemu pogorszeniu o czym świadczą wypowiedzi badanych. Deklarowane przez badanych zmiany w kontaktach wewnątrzrodzinnych pod wpływem problemu alkoholowego przedstawia poniższy wykres (wykres 1).

Wykres 1. Zmiany w kontaktach wewnątrzrodzinnych w opinii badanych. N=40

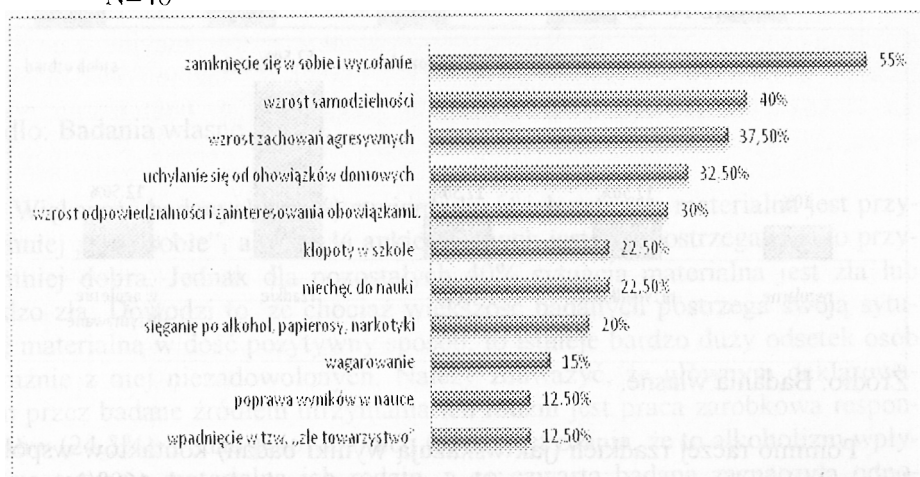
Źródło: Badania własne.

Najczęściej wymienianą przez respondentów trudnością powstałą w wyniku problemu alkoholowego była nerwowa atmosfera w domu, co zauważyło aż $\frac{3}{4}$ spośród badanych (75%). Niemal połowa (42,5%) wskazała na częste kłótnie, a nieco mniej (40%) na brak wzajemnego zrozumienia. Niepokojący jest również wysoki odsetek badanych (37,5%) wskazujących na uczuciowe oddalenie się domowników oraz brak zaufania do alkoholika. Można przypuszczać, że

wszystkie wymienione zmiany wiążą się najprawdopodobniej z powszechnym zjawiskiem występującym w rodzinach alkoholowych, jakim jest koncentracja myśli i działań uczestników systemu rodzinnego wokół picia alkoholika i podporządkowanie się rytmowi picia i abstynencji osoby uzależnionej. Problem alkoholowy powoduje, że członkowie rodziny dostosowują się do sztywnych reguł systemu alkoholowego i wchodzą w niezdrowe, aczkolwiek umożliwiające im przetrwanie trudnego okresu role. W największym stopniu alkoholizm jednego z rodziców uderza jednak w dzieci, które doświadczają o wiele więcej negatywnych emocji niż ich rówieśnicy. Ponad połowa ankietowanych (57,5%) twierdzi, że ich dzieci nie mają zaufania do ojca alkoholika, a jedynie 10% mniej uważa, że wstydzą się rodzica alkoholika przed rówieśnikami. Widoczne jest również uwikłanie dzieci w problem alkoholowy rodzica, co czwarty badany (25%) wskazał, że robią one wszystko, aby ten przestał pić, a 17,5% stwierdziło, że dzieci boją się, iż może mu się stać coś złego. Dzieci boją się pijanego rodzica i utrzymują rodzinny sekret w tajemnicy (22,5%).

Jeśli chodzi o sytuację wychowawczą dzieci, dane z badań wskazują, że aż ¼ alkoholików w ogóle nie interesowała się wychowaniem swoich dzieci, ponad połowa, tj. 52,3%, w opinii respondentów wykazywała zainteresowanie dziećmi tylko czasami, a jedynie 22,5% badanych kobiet potwierdziło, że ojciec alkoholik zajmował się wychowaniem dzieci. Na podstawie uzyskanych wyników nie można jednak jednoznacznie stwierdzić, że problem alkoholowy w rodzinie pociąga za sobą w każdym przypadku kłopoty wychowawcze z dziećmi. Poniższy wykres prezentuje rozkład odpowiedzi badanych na pytanie o wpływ alkoholizmu ojca na zachowanie dzieci (wykres 2).

Wykres 2. Problem alkoholowy w rodzinie a sytuacja wychowawcza dzieci.
N=40

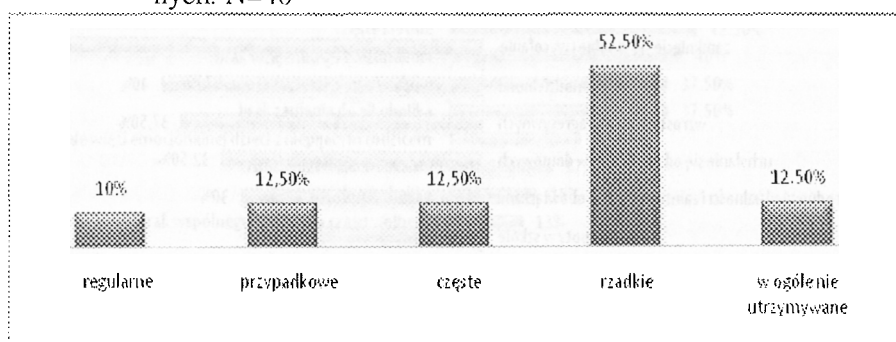

Źródło: Badania własne.

Znaczący odsetek respondentów zauważył takie niepokojące objawy, jak: wzrost zachowań agresywnych (37,5%), uchylanie się od obowiązków domowych (32,5%), uchylanie się od nauki i kłopoty w szkole (22,5%) czy sięganie po używki (20%), a nawet wagary (15%). Dość jednoznacznie wskazuje to na pojawienie się trudności emocjonalnych, przenoszenie problemów domowych na grunt szkolny i w efekcie brak umiejętności konstruktywnego radzenia sobie z jednymi i drugimi. Z drugiej strony, wysokie odsetki uzyskały również odpowiedzi świadczące o takich pozytywnych zachowaniach dzieci, jak: wzrost samodzielności (40%), wzrost odpowiedzialności i zainteresowania obowiązkami domowymi (30%), czy chociażby poprawa wyników w nauce (12,5%). Pozytywne zmiany w zachowaniu dzieci mogą być jednak niejako wymuszone przez brak możliwości polegania na rodzicach, koniecznością zatroszczenia się o siebie i młodsze rodzeństwo. Dzieci uwikłane w utrzymanie rodzinnej tajemnicy podejmują wszelkie wysiłki, aby udowodnić „światu”, że wszystko jest w porządku. Niepokojący jest również fakt, iż ponad połowa respondentów (55%) zauważyła, że ich dzieci wycofały się i zamknęły w sobie, co może być objawem poczucia wstydu lub strachu przed rodzicem alkoholikiem, ale również nieumiejętności odnalezienia się w nieprzewidywalnym środowisku domu alkoholowego i uciekania w rolę Niewidzialnego Dziecka lub Kozła Ofiarnego.

Przeprowadzone badania pozwoliły również na ocenę częstości i jakości kontaktów towarzyskich badanych osób współzależnionych z krewnymi i przyjaciółmi. Przedstawiają się w następujący sposób: ponad połowa badanych (52,5%) przyznała się do rzadkich kontaktów towarzyskich, tylko 12,5% respondentów utrzymuje częste kontakty z krewnymi, a jedynie 10% regularne. Natomiast aż 12,5% w ogóle nie utrzymuje kontaktów towarzyskich (wykres 3).

Wykres 3. Regularność kontaktów z przyjaciółmi i krewnymi w ocenie badanych. N=40

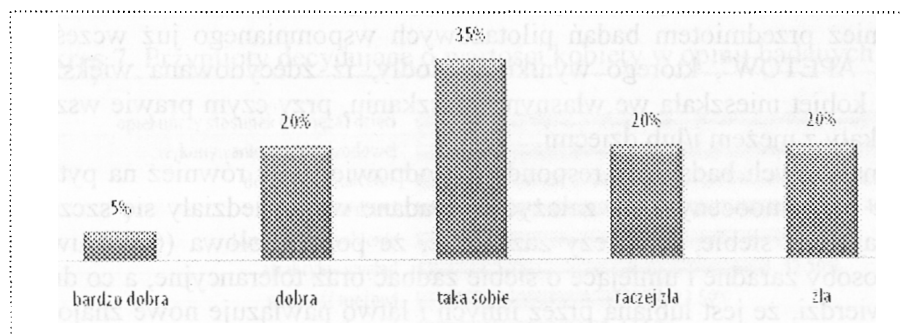
Źródło: Badania własne.

Pomimo raczej rzadkich (jak wskazują wyniki badań) kontaktów współzależnionych z krewnymi i przyjaciółmi większość z badanych (60%) uznała te kontakty za wspierające, a tylko dla 9% były one obciążające. Można więc mówić o przewadze tego rodzaju kontaktów towarzyskich osób współzależnio-

nych, które dają im wsparcie. Przeprowadzone analizy pozwalają również stwierdzić, że regularne stosunki towarzyskie częściej niż inni utrzymywali badani zamieszkujący w małych miastach (16,7%) lub związani z partnerami pijącymi powyżej 10 do 15 lat (20%). Do częstych kontaktów towarzyskich częściej niż inni przyznawali się z kolei mieszkańcy dużych miast (20%) lub posiadający partnerów nadużywających alkoholu dłużej niż 20 lat (22,2%). Na rzadkie kontakty towarzyskie częściej niż inni wskazywali partnerzy alkoholików pijących dłużej niż 15 lat (66,7%) lub pochodzący ze wsi (69,2%). Wspominając natomiast o postrzeganej przez badanych jakości utrzymywanych kontaktów towarzyskich, za wspierające uznawali je częściej niż inni mieszkańcy wsi (61,5%) oraz dużych miast (60%) lub partnerzy alkoholików pijących powyżej 5 do 10 (72,7%) oraz powyżej 20 lat (66,7%).

Sytuacja materialna osób współzależniowych w świetle wyników przeprowadzonych badań wydaje się w miarę korzystna, chociaż w potocznej opinii społecznej postrzegana jest ona zwykle wręcz przeciwnie. Postrzeganą przez ankietowanych sytuację materialną swoich rodzin przedstawiono na poniższym wykresie (wykres 4).

Wykres 4. Sytuacja materialna rodzin współzależniowych w opinii badanych. N=40

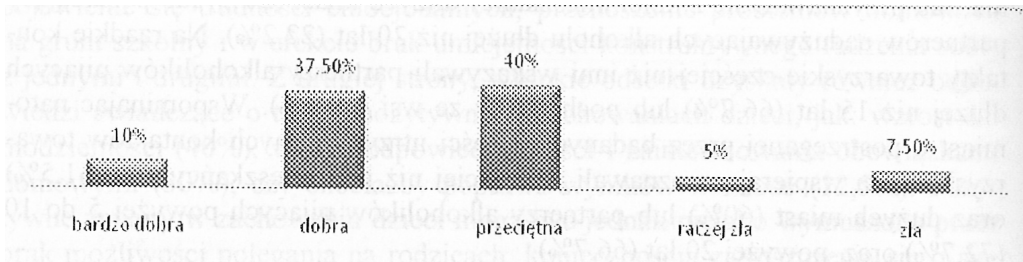

Źródło: Badania własne.

Większość badanych (60%) stwierdziła, iż ich sytuacja materialna jest przynajmniej „taka sobie”, a przez ¼ ankietowanych jest ona postrzegana jako przynajmniej dobra. Jednak dla pozostałych 40% sytuacja materialna jest zła lub bardzo zła. Dowodzi to, że chociaż większość badanych postrzega swoją sytuację materialną w dość pozytywny sposób, to istnieje bardzo duży odsetek osób wyraźnie z niej niezadowolonych. Należy zauważyć, że głównym deklaryowanym przez badane źródłem utrzymania ich rodzin jest praca zarobkowa respondentów (24,3%). Ponad połowa z nich (55%) jest zdania, że to alkoholizm wpłynął na sytuację materialną ich rodzin, a co czwarta badana zaznaczyła odpowiedź „raczej tak”, można więc przyjąć, że 80% ankietowanych przyznaje, iż to alkoholizm wpłynął na pogorszenie się ich sytuacji materialnej. Poddani badaniu

ankietowemu współzależnieni dokonali również oceny swojej sytuacji mieszkaniowej (wykres 5).

Wykres 5. Sytuacja mieszkaniowa badanych. N=40

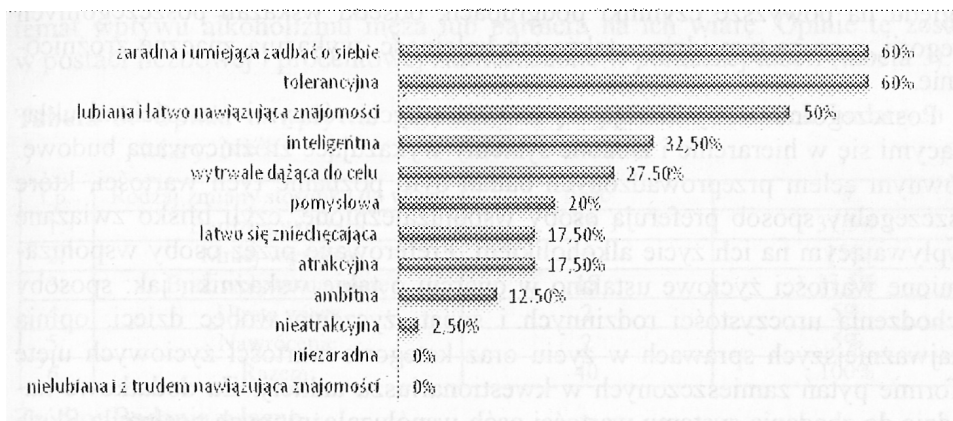

Źródło: Badania własne.

W ocenie respondentów sytuacja mieszkaniowa osób współzależzonych przedstawia się raczej korzystnie. Otrzymane dane wskazują, że dla 47,5% z nich jest ona przynajmniej dobra, a dla 87,5% przynajmniej przeciętna. aż 92,5% z nich zaznaczyło, że posiada własny dom lub mieszkanie. Choć z wypowiedzi ankietowanych współzależzonych wynika, że ich sytuacja materialno-mieszkaniowa jest stosunkowo korzystna, nie można być do końca przekonanym o szczerości badanych w tej kwestii. Sytuacja materialno-mieszkaniowa była również przedmiotem badań pilotażowych wspomnianego już wcześniej programu APETOW⁸, którego wyniki dowiodły, iż zdecydowana większość badanych kobiet mieszkała we własnym mieszkaniu, przy czym prawie wszystkie mieszkały z mężem i/lub dziećmi.

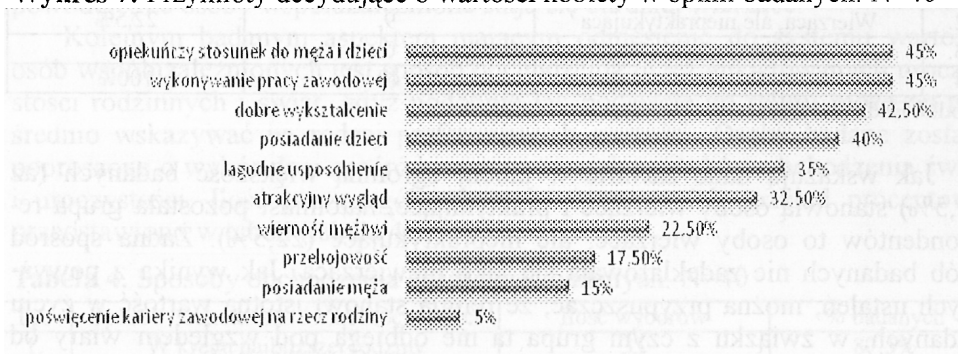
W omawianych badaniach respondentki odpowiadały również na pytania dotyczące ich samooceny. Jeśli założyć, że badane wypowiedziały się szczerze jak oceniają one siebie, to należy zaznaczyć, że ponad połowa (60%) uważa siebie za osoby zaradne i umiejące o siebie zadbać oraz tolerancyjne, a co druga badana twierdzi, że jest lubiana przez innych i łatwo nawiązuje nowe znajomości. Wysokie odsetki uzyskały również takie wskaźniki, jak: inteligentna, pomysłowa, czy wytrwale dążąca do celu (wykres 6).

⁸ M. K u c i ń s k a, dz. cyt., s. 439.

Wykres 6. Ocena własnej osoby przez badane współzależniwych. N=40

Źródło: Badania własne.

Odpowiedzi wskazane przez badanych w sposób dość jednoznaczny sugerują, że wysoko oceniają one swoją osobę. Zapytane natomiast o przymioty decydujące o wartości kobiety badane udzielały następujących odpowiedzi (wykres 7).

Wykres 7. Przymioty decydujące o wartości kobiety w opinii badanych. N=40

Źródło: Badania własne.

Zdaniem badanych o wartości kobiety obok przymiotów nastawionych na rodzinę, takich jak: opiekuńczy stosunek do męża i dzieci (45%) czy posiadanie dzieci (40%) decydują takie wartości, jak: dobre wykształcenie (42,5%) i wykonywanie pracy zawodowej (45%). Rzadko badane uzależniały z kolei wartość kobiety od posiadania męża (tylko 15%), czy rezygnacji z pracy zawodowej na rzecz rodziny (5%). Świadczy to, że większość badanych nie ma zaniżonej samooceny i przypisuje kobiecie zdrowe przymioty umożliwiające własną aktywność i możliwość samorealizacji. Należy zaznaczyć, że samoocena badanych kobiet zmienia się w zależności od takich czynników, jak: wiek, poziom wykształ-

cenia, czas uczestnictwa w terapii czy stosunek do wiary. W wyróżnionych ze względu na powyższe czynniki podgrupach, odsetki wskazań poszczególnych kategorii, a co za tym idzie – także ich kolejność, wykazują znaczne zróżnicowanie.

Poszczególne osoby kierują się w swoim życiu różnymi wartościami układającymi się w hierarchie i złożone systemy wykazujące zróżnicowaną budowę. Głównym celem przeprowadzonych badań było poznanie tych wartości, które w szczególny sposób preferują osoby współzależnione, czyli blisko związane z wpływającym na ich życie alkoholiczkiem. Preferowane przez osoby współzależnione wartości życiowe ustalano w oparciu o takie wskaźniki, jak: sposoby obchodzenia uroczystości rodzinnych i świąt, życzenia wobec dzieci, opinia o najważniejszych sprawach w życiu oraz kategorii wartości życiowych ujęte w formie pytań zamieszczonych w kwestionariuszu ankiety. Za dodatkowe narzędzie do zbadania systemu wartości osób współzależnionych posłużyła Skala Wartości (SW) M. Rokeacha.

Na ważność określonych wartości dla danego człowieka w istotny sposób wydaje się wpływać jego stosunek do religii, w związku z czym ankietowani w pierwszej kolejności zostali poproszeni o ustosunkowanie się do swojej religii (tabela 2).

Tabela 2. Stosunek badanych do religii. N=40

Lp.	Stosunek badanych do wiary	Ilość	%
1.	Wierząca i praktykująca	31	77,5%
2.	Wierząca, ale niepraktykująca	9	22,5%
3.	Niewierząca	0	–
4.	Razem:	40	100%

Zródło: Badania własne.

Jak wskazują dane zawarte w tabeli, ogromną większość badanych (aż 77,5%) stanowią osoby wierzące i praktykujące, natomiast pozostała grupa respondentów to osoby wierzące, ale niepraktykujące (22,5%). Żadna spośród osób badanych nie zadeklarowała się jako niewierząca. Jak wynika z powyższych ustaleń, można przypuszczać, że religia stanowi istotną wartość w życiu badanych, w związku z czym grupa ta nie odbiega pod względem wiary od ogółu polskiego społeczeństwa. Zgodnie z danymi CBOS⁹, 69% polskiego społeczeństwa uważa się za wierzące, z czego 21% za bardzo wierzące. Należy zaznaczyć, iż są to osoby praktykujące minimum raz w miesiącu. Tylko 14% Polaków według powyższych badań uważa się za niereligijnych i są to osoby nie uczestniczące w nabożeństwach. Pozostałą część stanowią osoby uznające się za obojętne religijnie, praktykują one jednak kilka razy w roku.

⁹ Dane pochodzą z badania CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (191) przeprowadzonego w dniach 1–4 kwietnia 2006 roku na liczącej 1025 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski, zaczerpnięto je z komunikatu z badań „Znaczenie religii w życiu Polaków” w oprac. R. Boguszewskiego zamieszczonego na stronie internetowej Centrum Badań Opinii Społecznej, <http://www.cbos.pl>.

Stosunek do religii może być w pewnym stopniu warunkowany trudną sytuacją życiową badanych, w związku z czym zostały one zapytane o opinię na temat wpływu alkoholizmu męża lub partnera na ich wiarę. Opinie te zostały w postaci liczbowej i procentowej zamieszczone w poniższej tabeli (tabela 3).

Tabela 3. Opinia o wpływie alkoholizmu partnera na stosunek badanych do wiary. N=40

Lp.	Rodzaj zmiany stosunku do wiary	Ilość	%
1.	Bardziej wierząca	15	37,5%
2.	Mniej wierząca	6	15%
3.	Brak wpływu na wiarę	15	37,5%
4.	Utrata wiary	2	5%
5.	Nawrócenie	2	5%
6.	Razem:	40	100%

Źródło: Badania własne.

Zamieszczone w tabeli wyniki wskazują, że 15 osób, co stanowi 37,5% badanych, stwierdziło, iż problem alkoholowy spowodował, że stały się one bardziej wierzące. Taka sama liczba badanych (15 osób) jest zdania, że nie miało to wpływu na ich wiarę. Godne uwagi jest, iż spośród 40 badanych tylko 6 osób (15%) zadeklarowało, że w wyniku problemu alkoholowego stały się one mniej wierzące, a 5% stwierdziło, że straciło wiarę. Również 5% respondentów uznało, że się nawróciło. Tak więc należy przypuszczać, że najczęściej problem alkoholowy w rodzinie albo nie wpływa w istotny sposób na stosunek do wiary, albo powoduje, że osoby współzależnione stają się bardziej wierzące.

Kolejnym badanym aspektem mającym odniesienie do systemu wartości osób współzależnionych jest sposób obchodzenia przez ankietowanych uroczystości rodzinnych i świąt, gdyż podobnie jak podejście do religii może ono pośrednio wskazywać na rodzaj preferowanych wartości. Osoby badane zostały poproszone o wybór dwu spośród proponowanych sposobów obchodzenia świąt i uroczystości. Ilość poszczególnych wyborów oraz ich rozkład procentowy przedstawiono w tabeli (tabela 4).

Tabela 4. Sposoby obchodzenia świąt przez badanych. N=40

Lp.	Sposób obchodzenia świąt/uroczystości	Ilość wyborów	% badanych
1.	W kręgu najbliższej rodziny	35	87,5%
2.	W szerokim gronie rodzinnym	2	5%
3.	W towarzystwie przyjaciół	0	–
4.	Z zachowaniem tradycji	19	47,5%
5.	Skromnie	5	12,5%
6.	Wystawnie	0	–
7.	Stosownie do posiadanych środków	19	47,5%
8.	Inne	0	–
9.	Liczba respondentów:	40	100%

Źródło: Badania własne.

Uwaga: Odsetek liczony z liczby respondentów, wyniki nie sumują się.

Powyższe zestawienia wskazuje, że niemal wszyscy badani, tj. aż 35 osób, spędza święta i uroczystości w kręgu najbliższej rodziny (87,5%). W dalszej kolejności, po 19 osób (47,5%) zadeklarowało spędzanie świąt z zachowaniem tradycji i stosownie do posiadanych środków. Co ósmy badany przyznał, że spędza święta skromnie (12,5%), a tylko 2 osoby spędzają święta w szerokim gronie rodzinnym (5%). W świetle powyższych danych najbliższa rodzina stanowi naczelną wartość w życiu badanych, natomiast na kolejnej pozycji plasuje się kultywowanie tradycji oraz zwracanie uwagi na środki materialne, którymi badani mogą dysponować.

Istotnym czynnikiem przybliżającym w znacznym stopniu preferowane przez badaną grupę wartości są życzenia – aspiracje wobec potomstwa. Życzenia kierowane pod adresem własnych dzieci mogą wskazać na wartości życiowe ważne dla samych badanych, gdyż zwykle życzymy osobom bliskim tego, co dla nas samych jest najcenniejsze. Aby uzyskać dane dotyczące życzeń badanych wobec swoich dzieci, ankietowani w jednym z pytań ankietowych wskazywali na dwie spośród kilku wymienionych propozycji. Dokonane wybory pozwalają uszeregować życzenia badanych od najbardziej ich zdaniem ważnego do najmniej istotnego. Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli (tabela 5).

Tabela 5. Życzenia badanych wobec swoich dzieci. N=40

Lp.	Rodzaj życzenia	Ilość wyborów	%
1.	Ukończenie studiów wyższych	11	27,5%
2.	Dobrze płatna praca	5	12,5%
3.	Znalezienie odpowiedniego partnera	5	12,5%
4.	Założenie szczęśliwej rodziny	22	55%
5.	Realizacja celów życiowych	16	40%
6.	Szacunek innych	4	10%
7.	Dobre zdrowie	16	40%
8.	Inne	1	2,5%
9.	Liczba respondentów:	40	100%

Źródło: Badania własne.

Uwaga: Odsetek liczony z liczby respondentów, wyniki nie sumują się.

Dane przedstawione w tabeli wyraźnie wskazują, że najczęściej badani życzyli swoim dzieciom założenia szczęśliwej rodziny, wyboru takiego dokonało 22 respondentów (55%). Realizacja celów życiowych oraz dobre zdrowie – każde z tych życzeń zostało wybrane przez 16 osób (40%). Trzecim w kolejności znaczącym życzeniem jest ukończenie studiów wyższych, które zostało wybrane przez 11 badanych, co stanowi 27,5%. Pozostałe życzenia wobec dzieci w świetle badań wydają się mało znaczące, otóż co ósma osoba życzyła swoim dzieciom dobrze płatnej pracy (12,5%), identycznie rzecz ma się z życzeniem znalezienia odpowiedniego partnera, wyboru obu z życzeń dokonało po 5 osób. Tylko 10% badanych życzyło swoim dzieciom szacunku innych, a 2,5% w rubryce pod nazwą „inne” napisało, że życzy swoim dzieciom wzajemnego szacunku i miło-

ści. Po przeanalizowaniu otrzymanych danych należy wskazać na wysoką rangę wartości rodziny w życiu współzależnionych, którzy najczęściej życzą swoim dzieciom szczęśliwej rodziny. Wysoką pozycję zajmuje także zdrowie oraz zrealizowanie własnych celów.

Jedno z pytań zamieszczonych w kwestionariuszu ankiety dotyczyło kwestii opinii badanych o najważniejszych dla nich sprawach w życiu. Spośród siedmiu zaproponowanych odpowiedzi badani zostali poproszeni o wybór trzech ich zdaniem najbardziej istotnych spraw w życiu człowieka. Uwzględniona została także kategoria „inne”, aby badani mogli wymienić ważne dla nich sprawy, które nie zostały wymienione w propozycjach odpowiedzi. Zestawienie uzyskanych danych zawiera tabela (tabela 6).

Tabela 6. Najważniejsze sprawy w życiu człowieka w opinii badanych kobiet.
N=40

Lp.	Kategorie spraw ważnych dla człowieka	Ilość wyborów	% badanych
1.	Szczęście rodzinne	39	97,5%
2.	Dobrze płatna praca i kariera zawodowa	2	5%
3.	Wysoka pozycja społeczna	0	–
4.	Wysokie wykształcenie	0	–
5.	Szacunek innych	21	52,5%
6.	Prawdziwa przyjaźń	23	57,5%
7.	Dbanie o dobro i rozwój dzieci	35	87,5%
8.	Inne	0	–
9.	Liczba respondentów:	40	100%

Źródło: Badania własne.

Uwaga: Odsetek liczony z liczby respondentów, wyniki nie sumują się.

Niemal wszyscy badani – 39 osób (97,5%), za najważniejsze w życiu uważają szczęście rodzinne, co stawia tę kategorię na pierwszym miejscu. Niewiele poniżej znajduje się dbanie o dobro i rozwój dzieci, którą to kategorię zaznaczyło aż 35 respondentów (87,5%). Osoby badane wysoko cenią sobie także prawdziwą przyjaźń, odpowiedź tę zaznaczyła ponad połowa respondentów – 23 osoby (57,5%). Również ponad połowa (52,5%) – to jest 21 osób – zaznaczyła szacunek innych. Na ostatniej pozycji znalazła się dobrze płatna praca i kariera zawodowa, która okazała się ważna tylko dla 5% badanych. Takie kategorie, jak: wysokie wykształcenie i wysoka pozycja społeczna, nie uzyskały ani jednego wyboru, należy więc sądzić, że nie należą one w przekonaniu badanych do najistotniejszych spraw w życiu człowieka. Żaden z respondentów nie skorzystał również z rubryki „inne”. Jak wskazują powyższe wyniki badań, priorytetowe dla ankietowanych współzależnionych są sprawy oscylujące wokół rodziny, ale również przyjaźni i szacunku innych osób.

W omawianym badaniu współzależnienci zostali również zapytani wprost o najbardziej cenione przez nich wartości życiowe. Z 16 zaproponowanych wartości miały wybrać trzy, które są w ich mniemaniu najistotniejsze, co umożliwiło wyłonienie wartości najbardziej i najmniej ważnych dla badanych. Ilość

wyborów poszczególnych wartości oraz ich procentowy udział w ogóle dokonanych wyborów przedstawiono za pomocą poniższej tabeli (tabela 7).

Tabela 7. Ranga poszczególnych wartości życiowych w opinii badanych. N=40

L.p.	Kategorie wartości	Ilość wyborów	% badanych
1.	Wiara w siebie	19	47,5%
2.	Umiejętność kierowania własnym życiem	13	32,5%
3.	Odporność psychiczna	7	17,5%
4.	Samodzielność i zaradność życiowa	10	25%
5.	Poczucie własnej godności	13	32,5%
6.	Wytrwałość w dążeniu do celu	4	10%
7.	Pracowitość	2	5%
8.	Uczciwość	8	20%
9.	Odpowiedzialność	4	10%
10.	Miłość i szczęście rodzinne	16	40%
11.	Przyjaźń	2	5%
12.	Odwaga	0	-
13.	Zdrowie i sprawność fizyczna	10	25%
14.	Wiara i życie duchowe	5	12,5%
15.	Tolerancja i umiejętność wybaczenia	7	17,5%
16.	Uprzejmość	0	-
17.	Liczba respondentów:	40	100%

Źródło: Badania własne.

Uwaga: Odsetek liczony z liczby respondentów, wyniki nie sumują się.

Preferowane przez badanych współzależnionych wartości można uporządkować. Najwięcej wyborów uzyskała wiara w siebie, wartość tę wybrała niemal połowa badanych – 47,5%, następną w hierarchii ważności w przeprowadzonych badaniach jest wartość, którą nazwano: miłość i szczęście rodzinne, wybrało ją 40% ankietowanych (16 osób). Na trzeciej pozycji znalazły się równocześnie takie wartości jak: umiejętność kierowania własnym życiem oraz poczucie własnej godności, obie uzyskały po 13 wyborów (32,5%). Pozycję czwartą objęły również dwie wartości, to jest: samodzielność i zaradność życiowa oraz zdrowie i sprawność fizyczna. Wartości te zaznaczyła co czwarta osoba, czyli na obie wskazało po 25% respondentów. Piąte miejsce zajęła uczciwość, otrzymawszy 8 wyborów (20%), a więc zaznaczyła ją co piąta osoba. Niewiele mniej, bo po 7 wyborów (17,5%), otrzymały: odporność psychiczna oraz tolerancja i umiejętność wybaczenia. Wiarę i życie duchowe jako jedną z najważniejszych wartości wybrała zaledwie co ósma osoba (12,5%). Ostatnie pozycje zajęły następujące wartości odpowiedzialność oraz wytrwałość w dążeniu do celu (10%) – zaznaczała je co dziesiąta osoba, w dalszej kolejności przyjaźń oraz uczciwość (5%). Żadnego wyboru nie otrzymały odwaga oraz uprzejmość. Dla uzupełnienia obrazu wartości preferowanych przez osoby współzależnione przywołam wyniki

badania hierarchii wartości Polaków przeprowadzone przez CBOS¹⁰. Wprawdzie zostały one przeprowadzone według innej metodologii i nie są porównywalne, jednak mogą pomóc w zrozumieniu, jak wartości preferowane przez osoby współzależniowe mają się do hierarchii wartości ogółu społeczeństwa.

Tabela 8. Wartości ostateczne i instrumentalne według Skali SW M. Rokeacha w ocenie badanych współzależniowych. N=40

Lp.	Wartości ostateczne:	Mediana	Średnia arytmetyczna	Wartości instrumentalne	Mediana	Średnia arytmetyczna
1.	Bezpieczeństwo narodowe	13	0,62525	Ambitny	10,5	- 0,09675
2.	Bezpieczeństwo rodziny	7	- 0,49225	Czysty	14	0,457
3.	Dojrzała miłość	8	- 0,331	Intelektualista	12	0,35125
4.	Dostatnie życie	15	0,69875	Kochający	8,5	- 0,1275
5.	Mądrość	4	- 0,8105	Logiczny	8	- 0,06825
6.	Poczucie dokonania	12	0,38075	Niezależny	5	- 0,76725
7.	Poczucie własnej godności	4	- 0,88325	Obdarzony wyobraźnią	14	0,4845
8.	Pokój na świecie	12,5	0,29175	Odpowiedzialny	4	- 0,824
9.	Prawdziwa przyjaźń	6	- 0,54775	Odwazny	11	0,16375
10.	Przyjemność	12	0,28575	Opanowany	9,5	- 0,0575
11.	Równowaga wewnętrzna	5	- 0,549	O szerokich horyzontach	8	- 0,22675
12.	Równość	12	0,31175	Pogodny	8,5	- 0,07725
13.	Szczęście	4	- 0,8095	Pomocny	8	- 0,05075
14.	Świat piękna	12	0,4325	Posłuszny	15	0,77725
15.	Uznanie społeczne	12	0,26125	Uczciwy	6	- 0,6585
16.	Wolność	6	- 0,52825	Uprzejmy	12	0,17825
17.	Zbawienie	15,5	0,59675	Uzdolniony	12	0,43725
18.	Życie pełne wrażeń	16	1,0135	Wybaczący	9	- 0,08425

Źródło: Badania własne.

Zgodnie ze wspomnianymi badaniami najważniejszą kwestią dla Polaków jest udane życie rodzinne, które według 70% respondentów decyduje o sensie życia. Bardzo często w badaniach CBOS pojawiało się zdrowie (67%), a dla ponad połowy respondentów ważne były takie wartości jak: miłość i przyjaźń

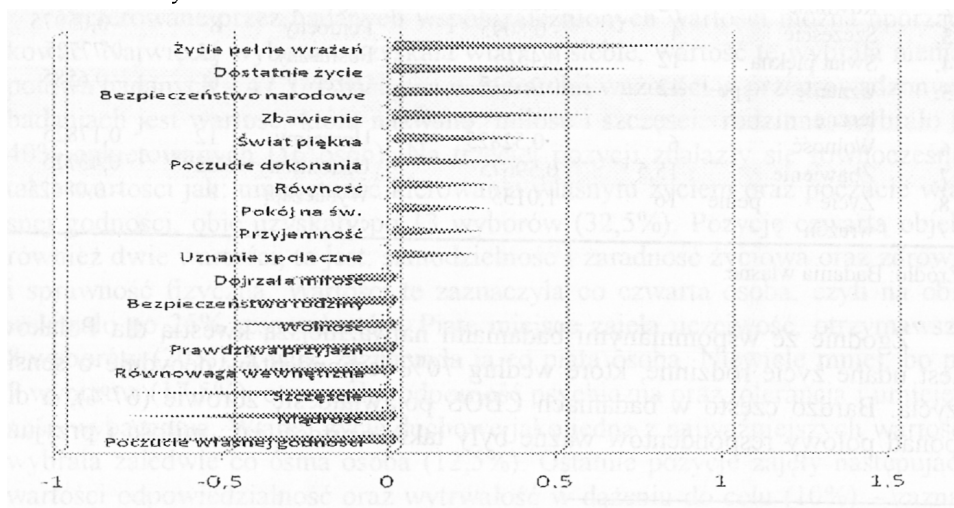
¹⁰ Dane pochodzą z badania CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (167) przeprowadzonego w dniach 2–5 kwietnia 2004 roku na liczącej 993 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków, zaczerpnięto je z komunikatu z badań „Wartości życiowe” w oprac. M. Wenzela zamieszczonego na stronie internetowej Centrum Badań Opinii Społecznej, <http://www.cbos.pl>.

(54%). Na kolejnym miejscu pojawiła się praca (43% wskazań), a dla 40% ankietowanych ważna była wiara i życie zgodnie z jej wskazaniami. Osoby współuzależnione nie odbiegają więc znacznie od ogółu dorosłej populacji Polaków i podobnie jak większość z nich najbardziej cenią sobie szczęście rodzinne, inaczej jest jednakże z dobrym zdrowiem – wprawdzie niemal połowa życzy go swoim dzieciom, jednakże tylko ¼ uważa je za ważne dla siebie. Natomiast życie religijne okazało się ważne tylko dla 12,5% badanych współuzależnionych, pomimo że wszyscy są wierzący.

Dodatkowym sposobem badania wartości osób współuzależnionych, zastosowanym w niniejszym opracowaniu była Skala Wartości (SW) M. Rokeacha. Za jej pomocą zbadano wartości instrumentalne dotyczące ogólnych sposobów postępowania i stanowiące środki do realizacji wartości ostatecznych będących celami ludzkiego życia¹¹, które również zbadano arkuszem SW. Tabela 8 przedstawia wyniki badań wartości ostatecznych i instrumentalnych przeprowadzonych na 40-osobowej grupie osób współuzależnionych.

Powyższa tabela dla każdej wyróżnionej wartości zawiera mediany z rang przypisanych danej wartości przez badaną grupę osób oraz średnie arytmetyczne z rang przetransformowanych na wyniki „z”. Z uwagi na powtarzanie się median, za precyzyjniejszy sposób ustalenia hierarchii wartości dla badanej grupy jest w tym przypadku porangowanie uzyskanych średnich arytmetycznych, zgodnie z zasadą, że im mniejsza liczba przypisana danej wartości tym jest ona ważniejsza. Na poniższym wykresie (wykres 8) przedstawiono wartości ostateczne ułożone w porządku od najważniejszej do najmniej ważnej.

Wykres 8. Hierarchia wartości ostatecznych badanych osób współuzależnionych. N=40

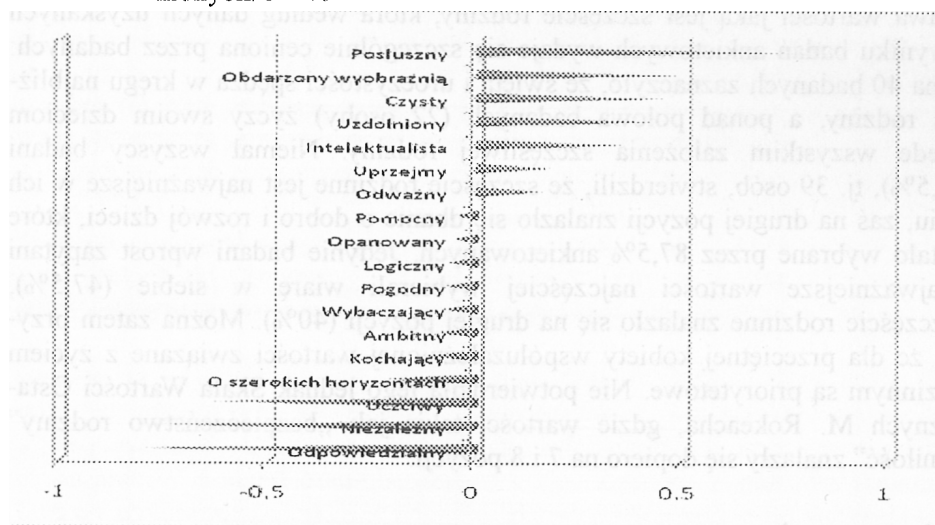
Źródło: Badania własne.

¹¹ P. B r z o z o w s k i, dz. cyt., s. 5.

Najwyższą pozycję wśród wartości ostatecznych osób współzależniowych w wyniku obliczeń statystycznych zajęło poczucie własnej godności, następnie mądrość, szczęście, równowaga wewnętrzna. Wysoko badani cenią również przyjaźń i wolność. Dopiero na 7 pozycji znalazło się bezpieczeństwo rodziny, a na 8 dojrzała miłość, co wydaje się słabym wynikiem w porównaniu z badaniami ankietowymi, w których miłość i szczęście rodzinne zajmowały czołową pozycję. Niżej badani cenią takie wartości jak: uznanie społeczne, przyjemność, pokój na świecie, równość czy poczucie dokonania. Natomiast na jednych z ostatnich pozycji w hierarchii wartości osób współzależniowych znajdują się: świat piękna, zbawienie, bezpieczeństwo narodowe, czy też dostatnie i pełne wrażeń życie.

Obok wartości ostatecznych Skala SW bada również wartości instrumentalne. Ich porządek w życiu badanych przedstawia poniższy wykres (wykres 9).

Wykres 9. Hierarchia wartości instrumentalnych badanych osób współzależniowych. N=40

Źródło: Badania własne.

Skala Rokeacha przedstawia wartości instrumentalne za pomocą przymiotników. Jak wskazują dane zawarte w powyższym wykresie, osoby współzależnione najwyżej cenią sobie takie wartości, jak: odpowiedzialny, niezależny, czy uczciwy. Wybieranie takich wartości może świadczyć o przywiązywaniu dużej wagi do samodzielności, ale również pewnej niezawodności, rzetelności i szczerości. Kolejne pozycje zajęły takie cechy, jak: szerokie horyzonty, kochający, ambitny, wybaczący i wreszcie pogodny. Wynika z tego, że badani cenią sobie posiadanie umysłu otwartego, gotowego na nowości, jak i pracowitość. Z drugiej strony wysoko poważają delikatność i zdolność wybaczenia innym, a więc także pewną tolerancję. Kolejnymi wartościami w hierarchii współzależniowych są:

logika, opanowanie i pomocniczość, czyli konsekwencja, zrównoważenie i niesienie pomocy innym. Niżej badani cenią odwagę, uprzejmość czy inteligencję i posiadane uzdolnienia. Natomiast na końcowych pozycjach znalazły się: czyistość rozumiana jako schludność, posiadanie wyobraźni, czy też posłuszeństwo.

Przyjęta hipoteza o dominacji wartości religijnych i związanych z dobrem rodziny w hierarchii wartości osób współzależnionych w świetle wyników badań nie znajduje do końca potwierdzenia. Chociaż wszystkie objęte badaniami osoby (100%) zadeklarowały w kwestionariuszu ankiety, że są wierzące, jednak w świetle innych wartości, okazało się, iż wiara i życie duchowe są wyparte na odległe pozycje. Wiara i życie duchowe były jednymi z najważniejszych wartości zaledwie dla co ósmego badanego, czyli 12,5% badanej grupy potwierdziła ważność religii w ich życiu. W badaniu za pomocą Skali Rokeacha kategoria „Zbawienie” znalazła się na odległej, bo dopiero 15 pozycji. Można zatem przyjąć, zarówno w świetle badań ankietowych, jak i w świetle wyników badań Skalą SW, że nie znalazła potwierdzenia część hipotezy mówiąca o dominacji wartości religijnych w życiu współzależnionych. Nieco inaczej przedstawia się sprawa wartości jaką jest szczęście rodziny, która według danych uzyskanych w wyniku badań ankietowych wydaje się szczególnie ceniona przez badanych: 35 na 40 badanych zaznaczyło, że święta i uroczystości spędza w kręgu najbliższej rodziny; a ponad połowa badanych (22 osoby) życzy swoim dzieciom przede wszystkim założenia szczęśliwej rodziny. Niemal wszyscy badani (97,5%), tj. 39 osób, stwierdzili, że szczęście rodzinne jest najważniejsze w ich życiu, zaś na drugiej pozycji znalazło się dbanie o dobro i rozwój dzieci, które zostało wybrane przez 87,5% ankietowanych. Jedynie badani wprost zapytani o najważniejsze wartości najczęściej wybierali wiarę w siebie (47,5%), a szczęście rodzinne znalazło się na drugiej pozycji (40%). Można zatem przyjąć, że dla przeciętnej kobiety współzależnionej wartości związane z życiem rodzinnym są priorytetowe. Nie potwierdziła tego jednak Skala Wartości Ostatecznych M. Rokeacha, gdzie wartości takie jak „bezpieczeństwo rodziny” i „miłość” znalazły się dopiero na 7 i 8 pozycji.

Podsumowanie

Priorytetowe dla badanej grupy osób współzależnionych okazały się wartości związane ze szczęściem rodziny oraz wiara w siebie. Pomimo zadeklarowania przez wszystkich badanych, iż są osobami wierzącymi, religia i życie duchowe nie stanowią dla nich pierwszorzędnej wartości. Wbrew wcześniejszym przypuszczeniom osoby współzależnione nie odznaczają się niskim poczuciem własnej wartości. W większości badane współzależnione charakteryzował pozytywny stosunek do własnej osoby oraz docenianie możliwości samorealizacji przez pracę i naukę. Sytuacja materialna badanej grupy kobiet była w znacznym stopniu zróżnicowana, i chociaż dla więcej niż połowy z nich sytuacja materialna przedstawiała się jako przynajmniej taka sobie, to dla 40% pozostaje ona zła i bardzo zła. Należy podkreślić, iż dla większości badanych o niekorzystnej

sytuacji materialnej ich rodzin zdecydował problem alkoholowy. Korzystnie w świetle badań wypadła sytuacja mieszkaniowa badanych, niemal wszyscy badani posiadali w trakcie przeprowadzania badań własny lokal, a prawie połowa z nich oceniła swoją sytuację mieszkaniową przynajmniej jako dobrą. Alkoholizm we wszystkich badanych przypadkach był sprawcą pogorszenia się relacji interpersonalnych w rodzinie, co uwidaczniało się na wielu płaszczyznach. Natomiast nie można z całą pewnością stwierdzić, iż alkoholizm determinuje każdorazowo pojawienie się kłopotów wychowawczych z dziećmi. Analiza wyników badań wskazała również, że w większości kontakty towarzyskie badanych z krewnymi i przyjaciółmi są dla nich źródłem wsparcia.